

GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDE KADIN, DOĞUM VE ÇOCUK SAĞLIĞI

Women, Birth and Children's Health in the Late Ottoman Period

Yasemin Hamlacı¹

¹Arş. Gör. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü

Öz

Tarih boyunca zaman zaman göz ardı edilen kadın sağlığı, fizyolojik ve ruhsal birçok faktörden etkilendiği gibi devlet ve nüfus politikası gibi sosyal konulardan da etkilenmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kaybedilen savaşlar, topraklar ve anne-bebek ölümlerinin artması nedeniyle doğurganlığa verilen önem artmış dolayısıyla kadının sağlık durumu önem kazanmıştır. Hayatının yarısını doğurganlık evresinde geçiren kadının sık aralıklarla ve çok sayıda doğum yapması ya da doğum yaptığı ortamın olumsuz koşullarda olması onun sağlığını olumsuz etkilemektedir. Doğum yanlısı (pronatalist) politikayı benimseyen devlet, iskat-ı cenin (küretaj) olayını yasaklamış, yardım edenlerin cezalandırılmasına yönelik tutum sergilemiştir. Ayrıca bu dönemde, anne ölümlerinin azaltılması için ebelerin eğitilmesi gerektiği ve hamileliğin hekim kontrolünde olması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmış buna yönelik eğitim programları geliştirilmiştir. Geç Osmanlı döneminde kadın sağlığını; nüfus politikaları, ebeliğin dönüşümü ve profesyonelleşmesi, kontrolü, iskat-ı cenin (küretaj)'in yasaklanması, hamileliğin ve kadın bedeninin tıbbileştirilmesi gibi konular üzerinden incelemek yararlı olacaktır. Bu nedenle derlemenin amacı; Geç Osmanlı Dönemi'nde kadın sağlığını etkileyen olayları ve bunlara yönelik geliştirilen politikaları tarihsel olaylar ışığında ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Geç Osmanlı Dönemi; Kadın Sağlığı; Nüfus politikası; Iskat-ı cenin

ABSTRACT

From time to time, the ignored healthcare of women; they have affected many factors psycially and physically, it has also affected government and population policy. Especially, in the last period of Ottoman Empire, lost battles, lands and the increasing of mother-infant dies gave importance to fertility. The fact that women who spend half of their lives in fertile conditions and who have frequent births or have multiple births or are in negative conditions have a negative impact on their health. The government that has obtained the Pronatalist policy, banned the invalidation – fetus (abortion), and punished the helpers. Also in this period, trained the midwives for reducing maternal mortality and pregnancy should be under the control of the doctor, should be widespreaded the idea that training programs have been developed. In the late Ottoman period women's health; population policies, the transformation of midwifery, professionalization and control, and invalidation-the fetus (abortion)'s prohibition on such topics as the medicalization of the pregnancy and the woman's body, it would be useful to examine. Therefore, the purpose of the review; the events that affect women's health in the late Ottoman period, and the policies developed for them, in the light of historical events is to reveal.

Keywords: The Late Ottoman Period; Women's Health; Population Policy; Abortion

GİRİŞ

Geç Osmanlı döneminde ülke nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınların sağlığı, kendisi için önemli olduğu kadar çocuk sağlığı ve toplumun geneli için de önemli olmuştur. Bu dönemde uygulanan nüfus ve doğum politikaları kadın sağlığına yönelik önemli bir adım olmuş ve dolayısıyla toplum sağlığını oldukça etkilemiştir. Bu derlemenin amacı; Geç Osmanlı Dönemi'nde kadın ve çocuk sağlığını etkileyen olayları ve bunlara yönelik geliştirilen politikaları tarihsel olaylar ışığında ortaya koymaktır.

Lokman Hekim Dergisi, 2017;7(1):23-27

Geliş Tarihi - Received: 04.05.2016; Kabul Tarihi - Accepted: 23.12.2016

İletişim - Correspondence Author: Yasemin Hamlacı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü Osmangazi University, Faculty of Health Sciences, Department of Midwifery, Odunpazarı/Eskişehir-Türkiye. yaseminhamlaci@gmail.com

Ondokuzuncu yüzyıl Osmanlıda devlet anlayışının değiştiği, devlet ve toplum arasındaki ilişkinin yeniden tanımlandığı, devletin yeni işlevler kazandığı bir dönemdir.¹ Bu dönemde Osmanlı toplumunda modernleşmeye doğru bir dönüşüm başlamıştır. Bir yandan devam eden savaşlar, göçler ve zor hayat şartlarıyla mücadele ederken diğer yandan toplumu ileride başarıya kavuşturacak önemli adımlar atmaya çabalamışlardır. Bu sürecin en önemli göstergesi hiç kuşkusuz 1839 yılında ilan edilen "Tanzimat Fermanı"dır. Zorluklara ve mali yoksunluklara rağmen sağlık alanında çok önemli adımlar atılmıştır. Tanzimat Fermanı ile birlikte eş zamanlı olarak tıp eğitimi yeniden yapılmıştır.² Osmanlı Devleti, bu dönemde nüfusun değişim kontrolü ve sayısal bilgileriyle yakından ilgilenmiştir. Yine bu dönemde, kadın hastalar bazı hastanelerde tedavi edilmeye başlanmıştır. Ancak bu hastaların çoğu fakir, evsiz, sahipsiz veya sakat olan kadınlar olmuştur.¹

Bu yüzyıl boyunca doğum yanlısı yaklaşımı benimseyen ülke politikası doğrultusunda; nüfus politikaları, ebeliğin dönüşümü, profesyonelleşmesi ve kontrolü, küretajın yasaklanması, hamileliğin ve kadın bedeninin tıbbileştirilmesi gibi konuların üzerinde durulmuştur. Bu nedenle derlemede özellikle bu konular ele alınmaya çalışılmıştır.

GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDE NÜFUS POLİTİKASI (1800-1923)

Sağlık alanındaki gelişmeler altyapı düzenlemeleri ile hastalık ve ölümlerin azaltılması, nüfus artışı olumlu yönde etkilese de savaş nedeniyle Osmanlı topraklarının küçülmesi nüfusun önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur. XIX. yüzyılın başlarında 25-32 milyon olan nüfus, ne yazık ki XX. yüzyıl başlarında 19 milyon civarındadır.³

Ondokuzuncu ve XX. yüzyılda devletin yüksek nüfus beklentisi, düzenli ve güvenilir nüfus sayımı için istatistik ilminin yaygınlaşmasına neden olmuş ve devletin toplumu kontrol araçları gelişerek farklı bir boyut kazanmıştır.⁴

Doğum yanlısı (pronatalist) politika geç Osmanlıda hem istenen nüfusun artması, hem de istenmeyen nüfusun kontrol altına alınması halinde yürütülmüştür. Bu dönemde özellikle Müslüman kadınların çok çocuk doğurmaları için cesaretlendirilmeleri aynı zamanda da bu çocukların ne kadar sağlıklı oldukları ilk kez ele alınmıştır.⁴ 1874'te Şura-yı Devlet yeni bir Sicill-i Nüfus nizamnamesi hazırlamış, 1881'de II. Abdülhamit'in onaylayıp yürürlüğe koyduğu nizamnameye dayalı olarak 1882'de ilk kez kadınların sayımı yapılmış ve Sicile yazılı herkese nüfus tezkeresi verilmiştir.⁵

Devlet adamları nüfusun sayısal büyüklüğünü devletin ekonomik gücüyle eş olduğunu düşünerek nüfus politikalarıyla özellikle ilgilenmişlerdir. Bu nedenle nüfusun azalmasına neden olan faktörler incelenmiştir. Savaş ve toprak kaybı gibi engel olunamayan nedenleri farketmişler ve dikkatlerini doğum ve doğurganlıkla ilgili alanlara yöneltmişlerdir. Önceden mahrem kabul edilen kadın bedenine, doğurganlığı nedeniyle önem vermeye başlanmış ve kontrol etmeye yönelik politikalar oluşturmuştur. Doğum yanlısı yaklaşımı benimseyen bu politika anne çocuk ölümlerini azaltarak doğurganlığı artırmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda özellikle 3 konu üzerinde durulmuştur. Bunlar;

1. Ebeliğin kontrol altına alınması ve eğitimi,
2. Gebelik ve doğumun tıbbileştirilmesi,
3. Iskat-ceninin (Kürtaj) yasaklanmasıdır.

Bu alanlara önem verilerek doğan bebeklerin daha çoğunun yaşamının devam etmesine yani doğum sırasında meydana gelebilecek ölüm vakalarının azaltılmasına çalışılmıştır.³

EBELİĞİN KONTROL ALTINA ALINMASI VE EĞİTİMİ

Onsekiz ve ondokuzuncu yüzyılda anne bebek ölümlerinin en önemli sebebi puerperal ateş yani lohusalık humması olmuştur. O dönemlerde eğitimsiz ebeler steril şartların nasıl sağlanacağını bilemediklerinden temizlik/hijyenin sürdürülmesinin öneminin farkında olamamışlardır. Bu nedenle doğum sonu anne ve bebek ölüm oranları yükselmiştir. Osmanlı devlet adamları ve hekimler anne ölüm oranlarının yüksek olmasının sorumlusu olarak geleneksel ebeleri görmüşlerdir. Ölümleri azaltmanın tek yolu geleneksel ebelerin yerine eğitilmiş ebelerin gelmesini sağlamak olmuştur.⁶

Ebelerin doğum alanından dışlanmaya başlanması, ilk ebelik kurslarının açıldığı 1842 tarihine denk gelmiştir. 1842 yılında Tıbbiye Mektebi'nde ebelik kursları açılması için girişimde bulunulmuş ve bu teklif kabul edilerek 1843'ten itibaren Tıbbiyede Fenn-i Kibâle (ebelik bilgisi) kursu açılmıştır. Uygulamalar cenin maketleri üzerinde yapılarak kursu başarıyla bitirenlere ruhsat verilmiş ve ruhsatı olmayanların doğum yaptırılmayacağı ifade edilmiştir. Başlangıçta kursa katılmak için okuma yazma şartı aranmamıştır. Besim Ömer Paşa 1895'te Dr. Vuçino'nun ölümü üzerine ders vermeye başlamıştır. Dr. Vuçino'ya Belçika'lı Roberu muavinlik etmiş ve derslere katılmıştır.⁷ Besim Ömer Paşa'nın 1895 tarihinde Mekteb-i Tıbbiye ve Ebelik Mektebi'nde ebelerin "eğitim ve disiplini" için verdiği

kurslara katılım şartları arasında Türkçe konuşup anlamak ve 30 yaşından büyük olmamak şartları konulmuştur. II. Meşrutiyet sonrasında ilkokul mezunu olma şartı getirilmiştir. 1905 yılında Askerî ve Mülkî Tıbbiyeler, Haydarpaşa'ya nakledilince boş kalan binada Kadırga Velâdetnamesi adı altında müstakil bir ebe mektebi açılmıştır. Bunun yanında bir de Doğum Seririyatı adı verilen klinik hizmete girmiştir.^{8,9}

1879 yılında Mekteb-i Tıbbiye'nin hocalarından Birgivi Katıpzade Dr. Mehmet Nuri, ebelere doğumda rehberlik etmesi için, "Rehnumayı Kavabil" adlı eserinin basımını gerçekleştirmiştir.¹⁰

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, 1928 tarihinde çıkan 1219 sayılı "Tababat-ı Şuabatın Tarzı İcrasına Dair Kanun" ile birlikte eğitilmiş ebeler tıbbi hiyerarşinin en altına itilmiş ve diplomasız ebelerin doğum yaptırması resmen yasaklanmış ve eğitilmiş ebelere olan ihtiyaç artmıştır.⁹

GEBELİK VE DOĞUM UYGULAMALARI

Osmanlı'nın son dönemlerinde gebelik ve doğum, biyolojik bir fonksiyon değil politik bir mesele olarak ele alınmış ve nüfus politikalarının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Gebeliğin doğal seyrinden kopararak, hekim tarafından denetlenmesi gereken bir süreç olarak kabul edilmesi "tıbbileştirilme" kavramını açıklamaktadır.

Osmanlı aydınları için kadın bedeni doğurgan olduğu sürece dikkate değer bir konu haline gelmiş ve kadının asıl vazifesi çocuk doğurmak ve çocuğun bakımını üstlenmek olarak kabul edilmiştir. Gebelik her ne kadar bir hastalık süreci olmasa da, hekim kontrolünün gerektiği bir dönem olarak görülmüştür. Ancak bir hekim tavsiye ve denetimiyle geçirilen gebelik sonucunda sağlıklı bir çocuk doğabilir anlayışı benimsenmiştir. Geç Osmanlı'da viladethane açma ve teorik doğum eğitiminin yanı sıra pratik eğitime ihtiyaç da artmıştır. Giderek daha fazla sayıda erkek kadın doğum uzmanının yetiştirilmesi, ebelerin eğitimi ve ruhsatlandırılması, doğum ve ebeliğe yönelik yasal düzenlemeler, özel jinekoloji ve doğum kliniklerinin açılmaya başlanması ve nihayetinde Dersaadet'te bir viladethane kurulması doğumun tıbbileşmesi sonucunda gerçekleşmiştir. 1894'te ilk Kadın Doğum Kliniği olan "Viladethane" açılmıştır.^{2,11}

Ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında pratik bilgiler içeren ve içeriğinde nasihatler barındıran gebelikte ilgili el kitapları çıkmıştır. Bu kitaplar gebenin kendisine nasıl bakması gerektiği, gebelikte hem kendilerinin hem de doğacak bebeklerinin sağlıklarını nasıl koruyacakları ve doğumlarını nasıl güvenle yapabilecekleri konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Doğacak çocuğun sağlığı annenin sıhhatine bağlıdır anlayışı nedeniyle anne bedeninin gebelikte terbiye edilmesi önemli kabul edilmiştir. Kısaca; gebeliğin tıbbileşmesi, kadın sağlığı için değil toplum sağlığı için anlayışı benimsenmiştir.¹¹

ISKAT-I CENİN POLİTİKASI

Iskat-ı cenin, 19. Yüzyılda hem gebeliğin herhangi bir nedenle düşükle sonlanması hem de gebe kadının bilerek ve isteyerek gebeliği sonlandırması anlamına gelmektedir. Çocukların hayatları, sağlıkları ve hakları ile yakından ilgilenen Osmanlı İmparatorluğunda, ebeveynlerde sıkı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ailelerin kontrolsüz hareket etmelerini engelleyen İmparatorluk, iskat-ı cenin'in yasaklanması konusuna ayrı bir önem vermiştir.¹² Osmanlı toplumunun çok dinli ve çok milletli olduğu düşünüldüğünde, bütün toplumu kapsayan tek bir görüşten bahsetmek elbette mümkün değildir. İslamiyet'in iskat-ı cenine yaklaşımı bulunduğu zaman içinde kim tarafından ve ne amaçla ele alındığına bağlı olarak sürekli değişmiştir.³ Genel anlamda, İslam hukukuna göre insan hayatı doğumla değil, insanın ana rahmine düştüğü anda başladığı kabul edilmektedir. Bu nedenle de günümüzde olduğu gibi ceninin hayatını ve haklarını korumak önemlidir.⁶ Suçun faili anne, baba ve üçüncü kişi olabilir. Suçun mağduru ise anne ve/veya cenindir. Cenine karşı failin cezalandırılmasında korunan hukuki yarar, ceninin hayat hakkı, hamile kadının sağlığı ve hayat hakkı olduğu gibi nüfusun azalmaması şeklinde ortaya çıkan kamu yararı da olabilmektedir. XIX. ve XX. yüzyılda yapılan Ceza Kanunlarına bakıldığında cenin aleyhine işlenen suçların genellikle "İrkin Tümlüğü ve Sağlığına Karşı İşlenen Suçlar" şeklinde düzenlendiği görülür. Bu da bize devlet politikalarının da bu suçun işlenmesini önlemeye yönelik olduğunu göstermektedir.¹³

Düşük yapmak ve bir kadının düşük yapmasına sebep olmak İslam hukukunda cinayet sayılmakta olmasına rağmen bu konu genelde fazla öne çıkmamış veya farklı yorum yapılan konulardan biri olmuştur. Örneğin Hanefi hukukuna göre, çocuk düşürme annenin hayatının tehlikede olduğu durumlarda gebeliğin ilk 120 gününde mekruh kabul edilmektedir. Ancak, 120 günün nasıl belirleneceği ve annenin hayatının tehlikede olduğu durumların nasıl tanımlanacağı önemli tartışma başlıklarıdır. Hanefilik bu konuda esnek bir yorum yaparak; annenin emziremeyecek kadar zayıf olması ve süt anne tutacak maddi durumunun olmaması, emzirmeye mani bir hastalığının bulunması gibi konularda kürtajı kabul eder.

Bu noktada da İslamiyette Hristiyanlıktan farklı olarak annenin hayatının birinci derecede önemli kabul edilmesi ve yaşamın anneden devam edeceği anlayışının önemli olduğu görülmektedir.¹¹ III. Selim'in tahta çıkmasından sonra ıskat-ı cenini önlemeye yönelik bir fermanla çocuk düşüğüne yol açacak ilaçların, tabip ve eczacılar tarafından satışı yasaklanmıştır. Yeniçeriliğin ılgasından kısa bir süre sonra Mart 1827 tarihinde yayınlanan emir uyarınca hamile kadınlara çocuk düşürücü ilaç temin eden iki Musevi ebeye (bu ebelerden birisinin lakabı "kanlı ebe" idi) Selanik'e sürgün cezası verilmişti. Kürtajı yasaklamaya yönelik adımlar 1838'den önce atılmaya başlamasına rağmen kapsamlı politikalar bu tarihten sonra düzenlenmiştir. 1838 yılında Meclis-i Umûr-ı Nâfia'nın (Bayındırlık Bakanlığı) Dâr-ı Şûrâ-ı Bâbîâli ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye gibi kurumlarla fikir alışverişinde bulunarak kürtajın yasaklanmasında öncü olan layihasında (tasarısında) "bir devletin tezayüd-i miknet ü kuvveti ve tevafür-i şevket" (kuvvet ve kudretin artmasını) ve saltanatını nüfusun büyüklüğüyle özdeşleştirmiştir.⁶ Meclis-i Umûr-ı Nâfia'ya göre Osmanlıdaki kadınlarının çocuk düşürmesine iki şey sebep olmuştur; bunlar sefahatten vazgeçememe ve sefalet yüzünden çocuk düşürmedir. Zevke düşkün olarak kabul edilen ilk sınıftaki kadınlar, çocuk yetiştirmenin zorluklarından ve sorumluluktan kaçmak için çocuk doğurmak istemezler. İkinci grupta olan kadınlar ise yoksulluk ve sefaletle başbaşa dırlar bu yüzden bu tip ailelerin refahını artırmaya yönelik önlemler alınmalı ve aileye yardım edilmelidir. Osmanlı devleti bu nedenlere rağmen, kürtaj yapan kadınları değil, onlara kürtaj yaptırın tabip, ebe, eczacıları hedef almıştır. Bu kişilere yönelik alınan önlemlerden en önemlisi; ebe, eczacı ve tabiplerin inançlarına yönelik din adamlarının önünde kadınlara çocuk düşürücü ilaç vermeyeceklerine dair yemin ettirilmeleridir.³

Meclis-i Nafia'dan iki yıl sonra Ceza Kanunnamesi yürürlüğe girmiş ve bu kanunnamede ıskat-ı cenine yönelik madde yer almıştır. 1858 Ceza Yasası'ndan önce kürtaj İslam Hukuku esaslarına göre cezalandırılmaktaydı, bu yasanın 192. ve 193. maddelerinde kürtaj konusu yer almıştır. 192. maddesi kadının düşük yapmasına yol açmakla, 193. madde ise gebenin rızası olsa bile düşük yapmasına neden olan ilaç veren veya başka bir yol ile yardım eden kimsenin altı aydan iki yıla kadar hapis cezası alabileceğini söylemiştir.³

Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane de çocuk düşürmenin nüfusun azalmasında önemli nedenler arasında yer aldığı ve Osmanlıda her kesim kadın tarafından yaygın olarak uygulandığı görüşünü savunmuşlardır. Kadınların kürtaj yapmasının engellenmesi için bütünlüklü politika geliştirilmesini teklif etmiştir. Çocukların bakımı için hayır kurumlarının kurulması ve yediden fazla çocuğu olan ailelere maaş bağlanması konularından bahsetmişlerdir. Sonrasında yoksul ailelere çocuk yardımı için tevem maaşlarının verilmesi, kimsesiz çocukları evlat edinenlere önerilen maaşlar, 1902'de açılan Darülhayr-ı Âli, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin bakış açısını benimsediğini göstermektedir. Sultan Abdülhamid, kürtajı yasaklamak için Kuran-ı Kerim'den ayetleri barındıran Türkçe ve Arapça risaleler dağıtmış, devletin farklı bölgelerinde hijyen koşullarını inceleme çalışmalarına kürtajı da dahil etmiş ve kürtaja yardım edenlerin cezalandırılmasına yönelik adımlar atmıştır. Bütün bu yasal, tıbbi ve dinsel politikalara rağmen kadınlar istemedikleri gebeliklerde çocuklarını düşürmekten vazgeçmemişlerdir.¹⁴

İNFETİLİTE/KISIRLIK

Nüfusu artırmak için geliştirilen politikalar olurken kadınların doğurgan olduğu kabul edilmiş ve infertil olan kadınlar göz ardı edilmiştir. Bu sorun XIX. yüzyılın sonlarına doğru tıbbi bilgilerin zenginleşmesiyle önemsenmeye başlanmıştır. Özellikle kürtajın yasaklanması ve doğumun tıbbileşmesi ile kadın bedeninin kontrolü sağlanırken kısırlığa ilişkin sorunlar hem kadın bedenini hem de erkek bedenini konu edinmiştir. Bu dönemde kısırlığın tek bir nedeninin olmadığı ve çözümlerinin de çeşitli olacağı düşünülmüştür. Bazı uzmanlar kısırlığı fizyolojik bir sorun olarak görmüş ve çözümü hekim tedavisi olarak kabul etmişken, bazıları da kısırlığın kişinin yanlış davranışlarından kaynaklandığını ve çözümün davranış değişikliği ile geçebileceğine inanmışlardır. Yine bu dönemde sun-i döllenme gibi gelişmelerle kısa sürede kısırlığın tedavi edilebileceğini ama bu çözümlerin hayata geçirilmesinin uzun yıllar alabileceğini öngörmüşlerdir.¹⁴

Besim Ömer Paşa, 1890/1891'de yazmış olduğu Ukm ü Ananet (Kısırlık ve İktidarsızlık) kitabında bu konuyu nedenleri ve tedavileriyle ele alarak incelemiştir.² Kitapta kısırlık fizyolojik, psikolojik, tıbbi ve sosyal boyutlarıyla ele alınmış ve tedavisinde şifalı bitki, muska gibi yöntemlerin kullanılmaması ve yerel ebelere başvurulmaması konusuna sıklıkla vurgu yapılmıştır. Tedavinin yalnız hekim müdahalesiyle olabileceği belirtilmiştir.¹⁴

O dönemde kısırlık konusu hakkında farklı kitaplar da vardır. Bu kitaplarda cinsel ilişkinin ne sıklıkta olması gerektiği, çiftin yaşının ve sağlık durumunun önemi gibi konulara da değinilmiştir.

ÇOCUK SAĞLIĞI

Küretaj karşıtı politika sadece nüfusun sayısal büyüklüğüyle değil aynı zamanda niteliğiyle de ilgilenmiştir. Nüfusun büyüklüğü kadar, doğan çocuğun sağlıklı olup olmadığı, ne şartlarda yaşadığı da önemli sorulardır. Anne babanın sağlığı ile doğacak olan bebeğin sağlığı arasında bir bağ olduğu kabul edilmiş ancak aktarım mekanizması yeterince açıklanamamıştır. Anne-baba zeki, kuvvetli olursa çocuğun da bu özelliklere sahip olacağı düşünülmüştür. Ancak bu özellikleri taşımayan bir çocuk doğarsa, bu durum döllenmenin gerçekleştiği koşuldan kaynaklanmaktadır. Çiftten biri sarhoş, ortam kirli, gürültülü olursa yani cinsel birliktelik doğru zamanda gerçekleşmezse doğacak çocuğun bu durumdan etkileneyeceği varsayılmıştır.¹⁴

Sağlıklı bir nesil için kimlerin doğurmaya teşvik edileceği, kimlerin ise fazla çocuk doğurmasının engellenmesi gerektiği konusunda öjenik görüşler mevcut olmuştur. Örneğin Besim Ömer; nüfusun artması için *"her memur, her devlet adamı, evlenmiş ve kırk yaşında en az üç çocuk sahip olmalı"*, fakat bunu rastgele yapmamalıdır, kiminle evleneceği konusu çok önemlidir, çünkü *"istikbal çocuğu, eğri bacaklı, çıkık karınlı, soluk benizli, boş kafalı olamaz, böyle bir çocuk yarın için bir şey vaat edemez"* görüşünü savunmuştur.⁹

Sonuç olarak; Geç Osmanlı döneminde kadınlara ülke politikası için doğurganlık yönünden ihtiyaç duyulması kadın sağlığını hem olumlu hem olumsuz yönde oldukça etkilemiştir. Bu dönemde kadın sağlığı dikkate alınarak ebelik eğitimine verilen önemin artması ve kadın doğum hastanelerinin açılması ile anne ölümlerinin azaltılması, hamilelik ve doğumun tıbbileşmesi, kısırlığın sorunsallaşması nüfus politikalarıyla eş zamanlı olmuş olduğunu unutmamak gerekir.

BİLGİ VE TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Ömür Şayılığil'e destek ve yardımları için çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- 1.Sarı N. Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri. In: N Sarı, editör. Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları. İstanbul: Türk Tıp Tarihi Kurumu; 1996-97. pp:13-40.
- 2.İşıl Ülman Y. Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Bir Aydın Portresi: Besim Ömer Akalın. Müteferrika 2004; 25.
- 3.Balsoy G. Politik Bir Alan Olarak Kadın Bedeni: Osmanlı Toplumunda Kürtajın Yasaklanması. Toplumsal Tarih 2012; 223: 22-27.
- 4.Akşit EE. Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları. Toplum ve Bilim 2010;117:179-197.
- 5.Yüksel H. Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı. Nüfus Bilim Dergisi 2006-07;28-29:73-89.
- 6.Ejder Apay S, Sakar T. Üreme Sağlığına Farklı Bir Bakış: Osmanlı Dönemi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2015;5(2):45-51.
- 7.Dirican HR. Türkiye'de Ebeliğin Kısa Tarihçesi. Zeynep Kamil Tıp Bülteni 1972;4(2):67-75.
- 8.Özger Y. Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi Ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri. History 2012;4:1.
- 9.Beyinli G. Elleri Tılsımlı Modern Türkiye'de Ebelik. Ankara:Ayizi Yayınları; 2014.
- 10.Daşdibi Beydilli E. Ebeliğin Dünü ve Bugünü. Ankara:Alter Yayıncılık; 2007.
- 11.Erkaya Balsoy G. Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı Geç Osmanlı Doğum Politikaları. İstanbul:Can Sanat Yayınları;2015.
- 12.Şimşek F, Eroğlu H, Dinç G. Osmanlı İmparatorluğu'nda İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2009;2:593-609.
- 13.Konan B. Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu. A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi 2008;57(4):319-355.
- 14.Balsoy G. Geç Osmanlı Öğüt Kitaplarında Kısırlık. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 2014;35(35):41-64.